

Disputatio Theologica, in qua expenduntur Verba Esaiae XLV, 14.15. De Christo Vero Deo

Recusa, Hamb.: [Verlag nicht ermittelbar], 1739

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn871009269>

Druck Freier Zugang

49¹⁵.

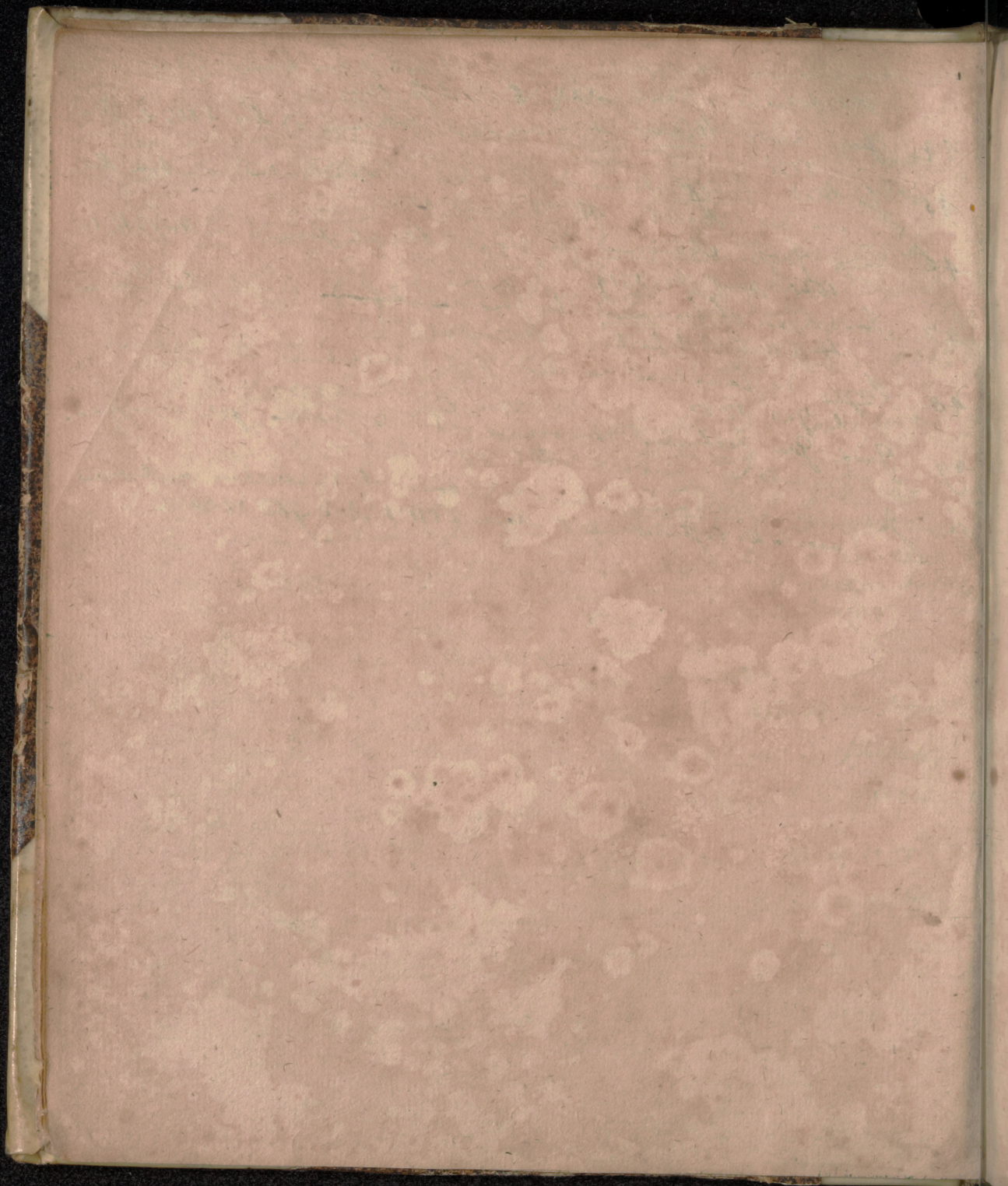
49.

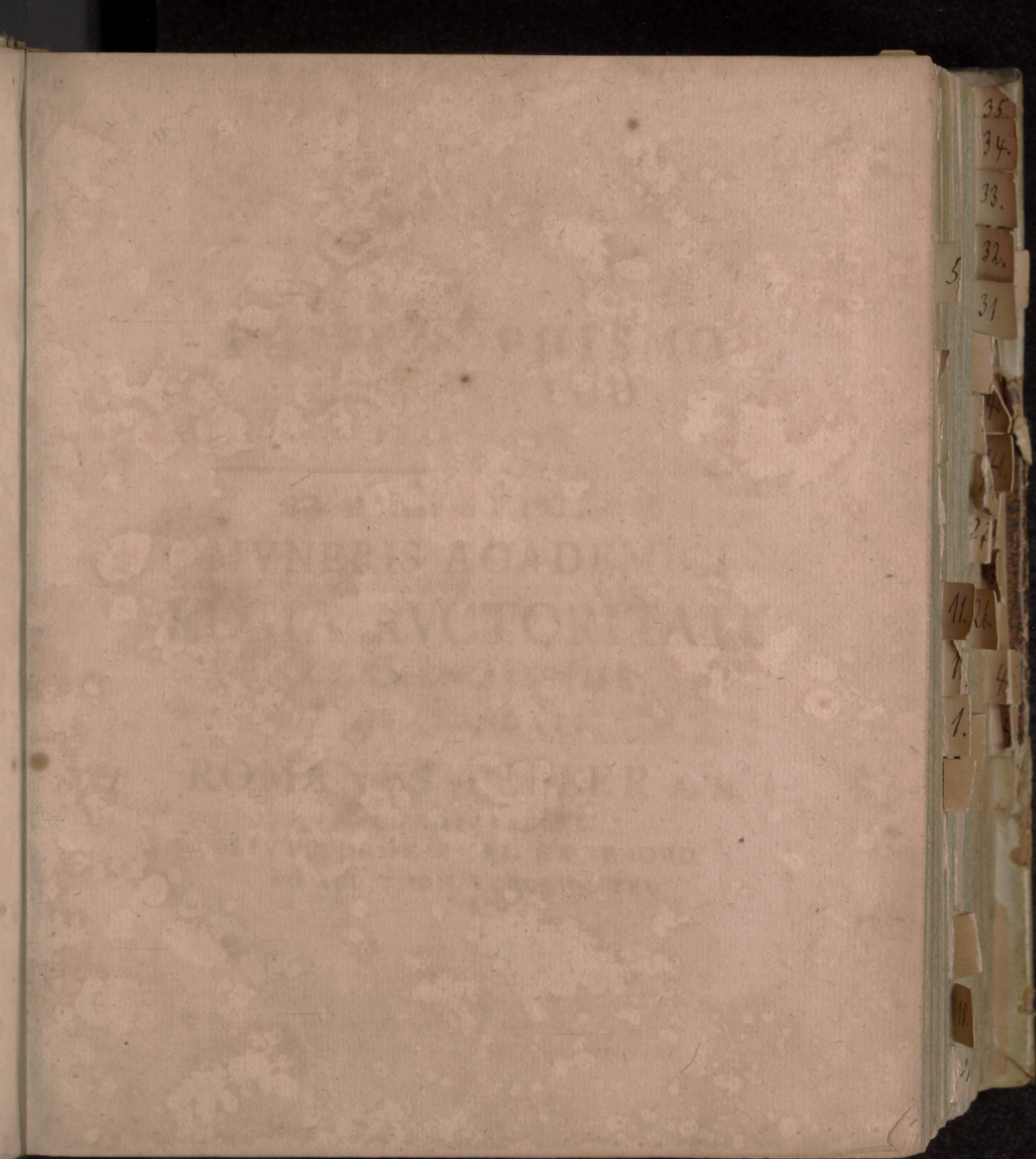
Fa-1092(49.)

1. Romani Teller de Philosophismo exegetico. Lips 1790.
2. Herm. Christ. Engelke de sententia dictionum scripturae V. T. a manifesta perversione vindicatorum. Rostock 1790.
3. Jo. Christian. Klemm de veritate historiae dominee Moysinae ex monumentis historicis usq. p. ^{observationum} diffinitionem infrastructa Tub 1796.
4. Jo. Friedr. Cottae specimen secundum ad Gen III, 22. Göt 1798.
5. Progr. de acquiescentia Dei Patris in satisfactione sepe Christi ad Gen VIII, 21. Regim 1798.
6. Phil. Dan. Krauter de sensu literali promissionum Abrahami et iniquis semini eius futurum. ad Gen XII, 3. XII, 10. Gal III, 16. Jen. 1798.
7. Jerem. Friederici de angelis rectoribus Patriarchae Jacob collectatores ad Gen XXII, 26. XVIII, 15. Hof XII, 4. Lips 1799.
8. Friedr. Guib. Stromeyer de Jacobi de ^{Galilaei} vaticiniis Gen XXIX, 14. 15. Göt. 1798.
9. Jo. Rud. Andree de benedictione Jacobi ad Gen XXX, 8-12 Brem 1792.
10. Hens. Schaltz de ^{Gen.} XII, 15. Lips 1796.
11. Progr. de ad Exod XII, 15. Lips 1796.
12. Friedr. Brand. Kettner de sanguine foederis ad Exod XXIV, 8. Lips 1798.
13. Guib. Singg de sanctione foederis Levitici ad Exod XXI, 29-11. Brem 1798.
14. Geor. Michael Döderlein de Camelabris Judaeorum facis ad Exod V. Wetzl. 1711.
15. Jo. Christi. Hebenstreit de sacrificio a peccato offerendo ad Levit. V, 20-26. Lips 1799.
16. Lam. Andrae de adultero nunquam legedivina impunito ad Levit. XX, 10. Murs 1605.
17. a. Jo. Mart. Haefler de jurjurando. Fides alio praestito ad Levit. XIX, 12. Göt 1797.
17. b. Jur. Geor. Zettner de verborum inter Prophetas eruditione ad Levit. XIX, 12. Lips 1798.
18. Progr. de ad Levit. VII, 12. Lips 1798.
19. Christ. Lam. Scherger de dande contra Nabalam ad 1 Sam XXIV, 22. Lips 1798.
20. And. Geor. Wächner de Endorensi Praestigiabrice ad 1 Sam XXVIII, 26. 1798.
21. Lam. de Dande in abitarum victoria, crudelium numeru exento p. ad 1 Sam VIII, 2. Göt 1798.

22. Baeth. Sebelius de Davide peccante et penitente ad Sam
XXIV et Paralipomenon. XXII. Argent. 1688 rei 1703.
23. Sam Aug. Junghans de terra Ephraim Lijf 1737.
24. Geor. Christ. Dachfeld de vitione Elifaci ad 1 Reg XX, 16. Lijf 1700.
25. Daa. Otto Wahrendorff de resurrectione Jobi cum Lotera facta
cum Paralipomenon Crasii Jobi 1730.
26. Seb. Jobst Sancti Disf. in loca quaedam Halmorum Davidis in
laudem regis sui et ducis Vindobonensis male attributa Josephus 1706.
27. Prose de regis chersie elogium ad 2 Reg. II. Halmi. 1713.
28. Paul Gjongjorfi a Pettigen de corione D^{episcopi} Epier cometa ad 2 Reg
XIV, 2. Sancti ad Viadr. 1737.
29. Jo. Geor. Neumann de spe meliori uitae ad 2 Reg. XVIII, 15. Witteb
1701 reimp. 1716
30. Christ. Aug. Hermann Commentarius in 2 Reg. XXIX Jobi 1730.
31. Geor. Ludov. Oederus de Pane Angelorum ad 2 Reg. XXVIII, 25. Onad. 1730.
32. Paul Gjongjorfi a Pettigen de aureo cadelatro templi Exod. XXV, 3.
Lau. XXIV, 4. Apocalyp. II, 1. Symbolo Davidis ad 2 Reg. XXIX, 10. Lijf 1730.
33. Geor. Ludov. Oederus Commentatio in Prov. XXIV. Onad. 1734.
34. Oederus Commentatio in 2 Reg. VII, 8. 9. ibi 1734.
35. Joh. Sorner. Koebner de 2 Reg. IX, 6. Grae. 1662.
36. Jo. Phil. Meijerus de Christo vero Deo ad 2 Reg. XXV, 14. 15. Regim
1688. Wea. Hamb. 1739.
37. Mich. Naetherus de Christo Deo abscondito ad 2 Reg. XXV, 15. Witteb. 1690.
38. Joh. Jac. Dofius de Spontae ornatu splendoris ecclesiae & 5 Symbolo
ad 2 Reg. XXIX, 10. Lijf 1730.
39. Joh. Meijerus de plenitudine mystica ad 2 Reg. LV, 10. 11. Witteb. 1675.
40. Joh. Geor. Michaelis de cara Symbolo Prophetarum ad 2 Reg. LV, 10. 11. Fests. 1730.
41. Joh. Christ. Heterstreit de Jesaiae Corp. ad 2 Reg. LV, 10. 11. Fests. 1730.
42. Diet. Horn. Kammerich de eloquentia Jeremiae ad Jerem. II.
Lijf 1703.

43. Andr. Daniel Hebichtshorstius de Statutis non bonis Israeli ad
Dro datis ad Psalm XXXV. Post. 1699.
44. Georg. Friedr. Wiebel de juvenibus Calorum ad Reg. XIV. 2. Jan.
1790.
45. Jo. Mich. Polig Jonas illustratus et indicatus contra Horn.
von der Hardt. At Halberst. 1720.
46. Carp. Gottfr. Mundinus de gloria templi secundum ad Reg. II. 10.
1661. reus Jan. 1719. de concordia templi secundum ad
47. Jon. Carl Schramm de concordia templi secundum ad
Reg. II. 10. et Act. II. 1. Helustad. 1790.
48. Progr. de sanatione in alio solio iustitiae ad Maccab. IV.
1. ger. 1797.
49. Jur. Geor. Zeltnerus de origine civitate Judaea per transfugam
doctam ad Psalm VI. 7. Met. 1717.
50. Jon. Carl Schramm de Maccabaeis de resurrectione mortuorum
veritatis testibus ad 2 Maccab. VII. 1. Helustad. 1700.

PHILOSOPHISMO
CIVILIS
MORIS AC ACADEMICIS
REGLIS AVCTORITATE
ROMANVS JESSE A.M.

36.
DISPUTATIO THEOLOGICA,

in quâ
expenduntur

Verba Esaia XLV, 14. 15.

DE

CHRISTO VERO DEO,

Quam

DIVINA ADJUVANTE GRATIA,

JUSSU SUPERIORUM,

PRO LOCO

PROFESSIONIS EXTRAORDINAR.

IN THEOLOGIA,

Habebit

JOH. PHILIPPUS PFEIFFER,

S. THEOL. DOCTOR, P. P. GRÆC. LING. ORD.

ET BIBLIOTHECARIUS ELECTORALIS.

RESPONDENTE

GEORGIO BODENDORF,

Regiom. Prusso.

Ad diem Marti, Horis ante & pomeridianis.

IN AUDITORIO MAJORI.

Regiomonti M. DC. LXXXV.

Recusa Hamb. 1739.

saia XLV. 14, 15. sic legimus: *Hac dicit Dominus: Labor Aegypti, & negociatio Aethiopia & Sabaim, viri sublimes, ad te transibunt, & tui erunt. Post te ambulabunt, vincli manicis, pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator.* Ubi *Sabaim* aliqui eosdem faciunt cum *Aethiopibus*, quasi *Sabaim* iidem essent, qui *Abyssini*, quos *Aethiopiae* interioris seu superioris populum esse constat. Verum Propheta distincte loquitur de *Aethiopibus* & *Sabaim*. Unde per illos quidem intelliguntur *Aethiopes*: quorum regio dicitur *Chus*, sicut *Aegyptus Mizraim*. Per hos autem ipsi *Sabai*, qui maiorem felicis Arabiae partem *Ostio* & *Carmanis* proximam tenebant, teste Pomp. Mela l. 3. de Situ orbis c. 8. & dicebantur à *Saba* metropoli, quam *Mariabam* vocat Strabo, lib. XVI. Geogr. f. m. 887. Stephanus de Urbib. & Populis, plurali numero dicit *σαβᾶς, πόλιν μεγάλην, πλῆσιον τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ Φερίοι*, Urbem magnam & castellum prope mare rubrum. Iosephus procul dubio respiciens ad huius urbis fundatorem, lib. I. Antiquit. c. VII. à *Saba Chusi* filio, cuius mentio fit Gen. X, 6, 7. qui à *Cham* ortus fuit, *Sabæos* dictos putat. Servius, per allusionem quandam ἀπὸ τῆς σέβειν, nomen eorum deducit, quod Deos, ipsorum thure venerarentur populi. Abundabat enim apud *Sabæos*, thus: quod cum ad finitimos & externos transmitterent, ut alia quibus propter fertilitatis copiam, ad molliciem & ocium gaudebant, nec indigebant, divitias colligebant. Hinc Virgil. I. Georg. India mittit ebur, molles sua thura *Sabai*. Lib. item II. Georg. --- Solis est thurea virga *Sabais*. Plinius autem, lib. VI. N. H. c. XXVIII. *Sabai*, inquit, *Arabum*, propter thura clarissimi. Vocantur autem hic ἄνδρες ὑψηλοὶ viri subli-

mes, excelsi, si non ob staturæ proceritatem, ideo tamen quod in montosis habitarent, præsertim cum Saba in monte, arboribus pleno jacuerit, teste Strabone lib. XVI. Geogr. vel quod propter divitias sublimes facti, hoc est, elati, vel etiam ad sublimitatem & gloriam quandam ab aliis evecti essent. Unde Syrus eos dicit, *viros spectata dignitatis*. Arab. *Viros præstantes*. Ægypti autem labor dicitur, sicut & negociatio Æthiopiæ, per metonymiæ quandam speciem, pro iis quæ Ægyptii suo labore, Æthiopes autem sua negotiatione sibi pepererunt. Ægyptios namque constat ex agricultura, imprimis vero equorum educatione & artificiosa fabrilium elaboratione, quæ laborem habent magnum, divitias sibi congefisse. Unde etiam dicitur III. Reg. X, 28, 29: *Educebantur equi Salomonis de Ægypto - - - Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta*. Æthiopes autem ex negotiatione sibi conquirebant divitias, quemadmodum vel ex Jobi XXVIII, 19. colligere licet, ubi commendatur *Topacius* de Æthiopia. Potest etiam labor Ægypti accipi, pro ipsis laboriosis sive industriis Ægyptiis: & negociatio Æthiopiæ, pro negotiosis Æthiopibus. Sape enim inter duo substantiva in statu regiminis posita, prius loco adjectivi est. Utpote inter alia, Genes. XVII, 5: Et erit in patrem *המון גוים* multitudinis gentium pro *πολλὰν ἐθνῶν* multarum gentium, sicut est Rom. IV, 17. Similiter I. Cor. I, 21. dicitur: *Placuit Deo διὰ τῆς μωρίας τὸ κηρύγματ* per stultitiam prædicationis h. e. per stultam (quæ carnalibus hominibus stulta videatur) prædicationem salvos facere credentes. I. item Thessal. I, 3: *Μνημονεύετε τῶν ἔργων τῆς πίστεως, καὶ τῆς κόπης τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ὑπομοιῆς τῆς ἐλπίδος*. Recordantes vestrum opus fidei h. e. operosam fidem, & laborem charitatis, h. e. laboriosam charitatem, & tolerantiam spei, h. e. tolerantem spem. Sic autem rursus Ægyptus & Æthiopia per metonymiam, ponuntur pro incolis Ægypti & Æthiopiæ. Cyrillus Alex. Com. h. l. post Saba

baim videtur constituere comma, & tam Ægyptios quam Æthiopes & alios nominare sublimes s. excelsos, quasi conspicuos & notissimos, & nulli non cognitos. Hilarius lib. IV. de Trinit. f. 74. præter Ægypt. Æthiop. & Sab. per excelsos viros adhuc alios intelligit. Per Ægyptios autem Æthiopes & Sabæos per synecdochen, intelliguntur omnes gentes.

II. De his dicit Deus per Prophetam: *Ad te transibunt, & tui erunt. Post te ambulant vincti manicis, pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur.* LXX: *Επί σε διαβήσονται, καὶ σοὶ ἔσονται δέδουλοι, καὶ ὀπίσω σε ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι χειροπέδας, καὶ διαβήσονται πρὸς σε, καὶ προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται.* Id est, *Ad te transibunt, & tibi erunt servi, & post te sequentur vincti manicis, & transibunt ad te, & supplicabunt tibi, & in te orabunt.* Ubi per manicas intelliguntur vincula manuum, quibus victi solent constringi, qui in victoris s. comprehensoris sunt potestate. Quo sensu vox hæc occurrit Ecclesiastici XXI, 22: *πέδας ἐν πάσιν ἀνοήτοις παιδεία, καὶ ὡς χειροπέδας ἐπὶ χειρὸς δεξιᾶς* Compedes in pedibus stultis disciplina, & quasi manica in manu dextra. In Hebr. *עֲרִי* dicta sunt, quasi retinacula vel apprehensoria, à *עָרַר* vincire, ligare. Unde catenas denotant, seu compedes Job. XXXVI, 8. Psal. CXLIX, 8. Jerem. XL, 1, 4. Intelligitur autem omni-modi subiectio & summa veneratio: quam tamen ultro subituri sint isti populi Gentiles. Non enim dicitur: cogentur transire, sed *transibunt*, non, tuos facies, sed: *Tui erunt, ambulabunt vincti, pergent, adorabunt, deprecabuntur*, quæ omnia spontaneum motum indicant. Id quod etiam probatur ex causa impulsiva, quæ statim subditur: *Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.* LXX. expresse per conjunctionem causalem *ὅτι*, prioribus hæc subjungunt: *ὅτι*, inquiunt, *ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἐστὶ.* Quia in te Deus est. Syrus: - - - *Te adorabunt & in te orabunt: Eo quod in te sit Deus, nec alius sit præterea Deus.*

A 3

Si-

Similiter & Arabicus: *Ad te venient, te adorabunt, & in te preces fundent, quod Deus in te sit.* Possunt tamen etiam hæc verba esse declarativa venerationis, quam populi isti gentiles exhibituri essent ei, ad quem transitori essent: & quem ultronea subiectione essent adoraturi.

III. Sed quis est, quem hic alloquitur Deus, inquit: *Ad Te transibunt & Tui erunt. Post Te ambulabunt - - - Te adorabunt, Te deprecabuntur. Tantum in Te est Deus, & non est absque Te Deus. Verè Tu es Deus absconditus.* Nonnulli hic intelligunt Israël, sive Judæam, quasi Ægyptii, Æthiopes & Sabæi ad Israël essent transitori, & foedus cum ipso inituri, suscepta religione Judaica, postquam visuri essent prosperari illud, eique benedici à Deo. Jam, dici quidem potest, quod in Israël tantum sub V. T. fuerit Deus, & quod fuerit absconditus Gentibus, juxta quod Psal. CXLVII, 19, 20. dicitur: *Qui annunciat verbum suum Jacob, justitias & judicia sua Israël. Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis.* Verum nullibi legitur istos populos transisse ad Israël, aut foedus suscepta religione ejus, cum ipso pepigisse: multo minus legitur, Ægyptios, Æthiopes & Sabæos, se in servitutis jugum Judæis dedidisse, aut vel externo aliquo ac civili cultu eos adorasse ac deprecatos esse. Nec quicquam facit hic interpretatio eorum, qui dicunt, Israëlitas potitos esse opibus Ægyptiorum, Æthiopum & Sabæorum, cum, strage per Angelum facta, ad moenia Jerusalem in castris Sennacherib & Assyriorum (Esa. XXXVII, 36.) spoliis eorum fruerentur, quæ constabant ex rebus Æthiopum & Sabæorum, & ex labore Ægyptiorum, quos diripuerit Assyriorum iste exercitus. Non enim de spoliis suscipiendis loquitur Deus, nec de strage quadam futura; sed de ultronea quadam subiectione Ægyptiorum, Æthiopum & Sabæorum, cum qua conjuncta debebat esse adoratio & deprecatio ejus, cui se essent dedituri. Unde apparet, quam inepta sit hæc interpretatio. Quod si Judæi spe-

rent,

7
rent, adhuc populos istos tranfituros ad Israël, eique se dedituros, unde hoc probabunt? Numquid prosperitas, qua nunc fruuntur Judæi, populum aliquem Gentilem facile permoveret ac concitaret, ad ultro subeundum ipsorum jugum, qui ipsi sunt sub jugo? Aut nunquid formata ipsorum resp. quam non habent amplius; aut ipse cultus, quo nunc Deum venerantur, aliquos alliceret populos, præsertim vero Ægyptios, Æthiopes & Sabæos, ut ad eos transeant, se eis submittant quasi vincti, eosque adorent ac deprecantur, cum juxta vaticinium Osee c. III, 4. *sedcant sine rege, & sine principe & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Teraphim?* Igitur alium oportet esse eum, de quo dicit Deus per Prophetam: *Ad Te transibunt, & tui erunt. Post te ambulant, te adorabunt, & deprecabuntur.* Quis ille?

IV. An dicamus, eum esse Cyrum, Regem Persarum? Hunc sane alloquitur per Prophetam Deus, ut v. 28. anteced. ita v. 1. hujus XLV. capitis, eique, promittit opes, victorias, prosperos successus, & everfionem monarchiæ Chaldæorum, ad hoc ut ipse Judæos Babylone liberet. Id quod etiam post ducentos & decem à prophetia annos, in Cyro fuit impletum. Hic enim everfa Babyloniorum monarchia, & constituta Persica liberavit Judæos, ex captivitate Babylonica Esdræ I, 1, 2, 3, & ædificare jussit templum Hierosolymis, restitutis vasis domus Domini, quæ abstulerat Nebucadnezar, Ibid. v. 7. juxta quod etiam versu anteced. 13. Esa. dicitur: *Ipsè Cyrus ædificabit civitatem meam, & captivitatem meam dimittet.* Hieronymus notat Comm. in cap. XLIV. Es. v. 1. ex Josephi undecimo Judaicæ Antiquitatis volumine (c. 1.) legisse Cyrum ab Esaia de se certo vaticinatum nomine: & idcirco Judæos quasi Dei familiares plurimum dilexisse. Hic & Ægyptios & Æthiopes & Sabæos & alios populos sibi subegit, teste Xenophonte, cujus hæc sunt verba lib. VIII. Instit. Cyri f. 233: *Cyrus exercitum Babylonem coëgit, habuisseque proditur ad centum viginti equitum millia, currus falca-*

tos bis mille, peditum millia sexcenta. Quo apparatu facto, expeditionem illam suscepit, qua nationes universas sibi subiecisse dicitur, qua extra Syriam ad mare rubrum usque sedes suas habent. Postea suscepta in Egyptum fertur expeditio, qua Egyptum subegerit. Itaque deinceps imperium Cyri terminabat ad Solem orientem, mare rubrum: ad Septentrionem, Pontus Euxinus: Occidentem versus, Cyprus & Egyptus: versus meridiem, Aethiopia. Hinc Hieronym. c. l. scribit: Legamus Xenophontis octo librorum Cyri majoris historiam, & prophetiam Esaie cernemus expletam. Quae enim civitas illi non patuit? Quis non regum terga subiecit? Qui muri prius inexpugnabiles, non illius obsidione subversi sunt? Adhuc non tantum post Cyrum ambularunt, miro in ipsum affectu exfuscitati. Erat autem, inquit Xenophon c. l. ea hominum erga ipsum affectio, ut natio quavis detrimentum accipere se duceret, si non Cyro mitterent, quicquid ipsis egregium in regione sua vel nasceretur, vel aleretur, vel arte perficeretur. Itidem quavis urbs, quivis homo privatus opulentum se arbitrabatur, si rem gratam Cyro praestitisset. Porro & adoraverunt ipsum. Quod omnium primo contigisse Cyro, refert Arrianus lib. IV. Expedit. Alex. p. 266. Sic enim ibi Callisthenes ad Anaxarchum, inter alia loquitur: Si vero de Cyro Cambyfis filio dicitur, primum omnium mortalium Cyrum ab hominibus adoratione cultum fuisse, atque ab hoc submissionem hanc Persis & Medis permansisse, cogitare te oportet Scythas populum inopem, liberum tamen, Cyri insolentiam compescuisse. Tandem & de Cyro quodammodo accipi posse ista, videtur: Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Vatabl: Revera in te est Deus, prater quem nullus est alius. Utut enim Cyrus fuerit gentilis & idololatra, tamen operabatur in ipso Deus, quasi ceteris omnibus repudiatis, & ad hoc opus ineptis, ut & Babylonem everteret, & Judaeos captivos liberaret. Et revera Cyrus neque pugnavit, neque vicit, sed qui per ipsum operabatur, tantum Deus, prater quem non est alius Deus. Hic Cyri dexteram direxit, ut &

& Babylonios feriret, & Judæos liberaret. Qua ratione & cap. X, 5. Esā. dicitur, indignatio Dei fuisse in manibus & virga Assur, cum per eum percussit ac punivit Deus, Judæos pariter & alias gentes. Sic Cyrus instrumento fuit Deo ad evertendum Babylonios, & liberandos Judæos: sicut hodiernum saepe Turca, vel alii infideles instrumento Deo sunt, tum ad alios liberandum, tum ad alios puniendum, quamvis nec ipsi agnoscant Deum, nec alii cognoscant, hoc in istis Deum operari. Unde mox sequitur v. 15: *Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.* Quasi Deus occulte per Cyrum salutem sui populi, & interneccionem Chaldæorum operatus sit, ut Cyrus & alii, præter pios, id non salutariter cognoverint. Quomodo & supra v. 5. dixit Deus per Prophetam, ad Cyrum: *Accinxi te, & non cognovisti me.* Interea captivorum laxatio, & Dei in populum suum clementia, cunctis gentibus Deum fecit notioem. Ad quod inservivit promulgatio Cyri facta ad omnes gentes, per edictum, *nullum esse Deum, nisi solum Deum Israël*, Esdra I, 2. Hieronymus Comm. in v. 14. Es. XLV: *Qui sequuntur literam, dicunt Egyptum & Æthiopes gentesque Sabaim, quæ trans Æthiopiam est servisse Cyro, & ei gentes ultimas fuisse subjectas, atque ex admirabili intellexisse victoria, quod in eo esset Dominus, & non esset alius præter eum, quod in illo habitaret Deus.* Ex quibus colligitur, quod Deo sint tribuenda, quæ bene à magistratu aut præfecto, etiam infideli & impio gesta sunt: & quod Deus utatur indignis quoque instrumentis, ad promovendum bonum suorum fidelium. Sicut & Chrysostomus observat, Homil. VIII. in Epist. ad Coloss. inquit: *Deus ad Cain loqui dignatus est propter Abel, Diabolo propter Hiob, Pharaoni propter Joseph, Nabuchodonosori propter Danielem, Belsassari propter eundem.* Et Magi quoque revelationem consecuti sunt, & Caiphas cum esset occisor Christi & indignus, prophetavit propter sacerdotii dignitatem. Potest etiam ex his colligi, quod impio quoque magistratui sit

B

pa-

parendum, utpote & in quo imperet & gubernet DEVS. Notat etiam Gregorius M. scribens lib. II. Moral. c. VI, ne Diaboli quidem potestatem unquam esse injustam, licet voluntas ejus semper sit iniqua. *Quia, ut ait, a semetipso voluntatem habet, sed a Domino potestatem.* Denique hinc elici potest, unum esse eundemque Deum, qui & malum faciat poenae scil. atque afflictionis, & bonum, sicut v. quoque 7. anteced. hujus cap. indicatur: Amosi item III, 6. & Ecclesiast. XI, 14. Quod olim negavit Marcion, qui duos statuit Deos, *unum bonum & alium malum; alterum invisibilem, alterum visibilem conditorem.* E quibus prior lucem faciat, secundus tenebras, ille pacem, hic malum, cum utrumque pro diversitate meritorum unus Deus idemque condiderit: prout loquitur Hieronymus Comm. in Es. XLV, 7. Marcionem antecessit Cerdo, secutus est Manes: quorum uterque in duobus principiis duos Deos dixit, unum bonum alterum malum, teste Augustino lib. de Hæresib. ad Quodvult. n. XXI. & XLVI.

V. Verum, si verba Dei hic per Prophetam prolata recte perpendamus, non ad literam, sed ad spiritum attendentes, facile patebit, ea dicta esse de Christo, sub typo Cyri. Neque enim sic omnia præcise & exacte impleta fuisse in Cyro dici possunt, quemadmodum habet prophetia. Quæ enim est ista ultronea subjectio populorum, quam vincti essent subituri, impulsæ ad hoc per religionem & agnitionem veri Dei; quoniam qui Cyro se dederunt, invite magis ipsi fuerunt subjecti quam ultro, cum metuere habuerint exercitum Cyri, constantem centum viginti equitum millibus, curruum falcatorum duobus millibus, pedum millibus sexcentis? Quæ est ista adoratio & deprecatio Cyro à populis facta, cujus meminit Propheeta, præter illam civilem? cum adoratio & deprecatio proprie debeat Deo. Adeo ut hinc Callisthenes apud Arrianum lib. IV. Exped. Alex. p. 264. scribat: *Ceterum statuta sunt*

11

sunt inter homines divini & humani honoris discrimina, cum multis
 aliis rebus, tum templorum exadificatione & statuarum erectione. Dis
 enim delubra consecramus, iisque sacra facimus & libamus. Rursus
 hymni Deorum sunt, laudes hominum, sed non cum adoratione con-
 juncta ἀραρ & ἡνίκα τῶ τῆς προσκυρήσεως νόμῳ. Homini-
 bus si- quidem a saluantibus oscula dantur: eos vero (Deos) edito loco pos-
 tos, ne contingi quidem fas est, ideoque adoratione τῆ προσκυ- ητες
 coluntur. Conf. Aristot. I. Ethic. III. Ast nuspiam legitur
 hujusmodi adoratio Cyro facta esse à populis. In Christo
 vero hæc leguntur esse impleta. Ad hunc enim ulro
 transierunt gentes, quando à nemine coactæ, solo Spiri-
 tus S. impulsu, repudiata idololatria Christiani facti sunt,
 audita verbi prædicatione. Cujus transitus initium con-
 stitutum est festo Pentecostes, in quo memorantur per u-
 nicam Petri prædicationem ad Christum transisse, animæ
 circiter ter mille, Act. II, 41. Hieronymus Comm. in cap.
 XLV. Es. h. l. Servisse ei Ægyptum, & Æthiopes, & Sabaim, ex-
 celsos viros, nemo dubitat, cum ei mundum videat subiectum, &
 paucarum nomine nationum, qua habitant in extremis finibus terra
 cunctos ceteros cardines & omnia terra littora ei creditura prospiciat.
 Ad Christum transierunt ulro viri sublimes & excelsi, h. e.
 in magna autoritate constituti, magnis item decorati ho-
 noribus, quales fuere tum alii, tum Jovinianus, Valenti-
 nianus, Constantinus M. Rex Iberorum. Christi etiam fa-
 cti sunt non Ægyptii tantum & Æthiopes & Sabæi, sed etiam
 omnes populi, juxta promissionem ipsi à Deo Patre factam,
 Psal. II, 7, 8: *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me,*
& dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos
terra. Post hunc ambularunt vincti, Petrus, Act. XII, 6.
 Paulus, Act. XXI, 33. XXVIII, 20. II. Tim. I, 8. Ad Philem. v.
 1. 9. Martyres: qui ulro vincula pertulerunt, ut Christi
 calcantes vestigia, post eum ambularent. Babylas Episco-
 pus Antiochenus, adeo vinctus manicis ambulavit post
 Christum, ut ne in sepulcro quidem, vinculis quibus in

martyrio erat constrictus, carere voluerit. Mandavit enim illis, qui cadaver ipsius collecturi erant, ut ea secum sepelirent, quo sibi jacenti essent ornamento. Quod etiam factum esse, & postea repertum, legitur apud Suidam in Lex. voce βαβυλάς. Post Christum vincti charitatis nexu ambularunt, & adhuc ambulant omnes vere fideles, dicentes cum Apostolo, ex II. Cor. V, 14: *Charitas Christi constringit nos.* Cyrillus Alex. Comm. in Es. c. XLV. h. l. sequentur te vinctis manicis: *Insistent*, inquit, *tuis vestigiis, Evangelica lege manuducti*, ad quacunque agenda, & excellentis vitae semitam transibunt, vincti manicis, id est, charitatis nexibus & compedibus inexplicabilis in Deum pietatis, ut dicere queant (Rom. 8, 35.): *Quis nos separabit à dilectione Christi? afflictio? num angustia? num persecutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius?* Perrexerunt, hoc est, contento gradu ivērunt: cuius rei inter alios exemplo sunt illi, qui tempore Valentis, Edessa Mesopotamiae urbe ad martyrium ultro in magna copia festinarunt, tanquam vererentur, ne quis deesset ad mortem. Inter eos vero mulier quaedam una cum parvulo, quem ulnis gestebat cursu rapido, irrupto etiam Officii agmine ad supplicii locum properabat, & cum Praefectus eam retrahere conaretur, quarendo, annon audiverit, ibi omnes Catholicos esse interficiendos; *Audivi*, inquit, & *ideo festino, ut ibi inveniar.* Cum porro quæreretur, quo parvulum istum traheret; respondit: *Ut & ipse martyrium consequi mereatur*, teste Ruffino lib. II. Histor. Eccles. c. V. Christum etiam adorant gentes, juxta promissionem Ps. XXI (XXII.), 28: *Et adorabunt in conspectu ejus universa familia gentium.* *Pingues terra.* ibid. v. 30. Christum deprecantur, ei-que supplicant omnes. *In ejus nomine omne genu se flectit, caelestium & terrestrium & inferorum, & omnis lingua confitetur, quod Dominus sit Jesus Christus, ad gloriam Dei Patris.* Philip. II, 10, 11. Conf. Es. XLV. 23. Rom. XIV, 11. Adorant ipsum, eademque supplicant omnes reges, juxta Psal. LXXI. (LXXII),

9, 10, 11: Coram illo procident *Æthiopes*, & inimici ejus terram lingent. Reges *Tharsis* & insula munera offerent: Reges *Saba* & *Ara-
bum* dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges (terra), omnes gentes servient ei. Conf. Esa. XLIX, 7. Cujus adoratio-
nis & supplicationis initium fecerunt *Magi*, primitiæ gen-
tium, viri excelsi. Matth. II, 11. Et sic quoque Christo
cessit labor *Ægypti*, & negotiatio *Æthiopum* & *Sabaim*: in
muneribus, quæ non *Magi* tantum, sed & alii Principes ac
Reges extructis templis, & in cultum divinum erogatis di-
vitiis contulerunt. LXX. habent: ἐκονίζοντες Ἄγυπτον & labo-
ravit *Ægyptus*. Sed cessavit ejus labor, ut & cæterarum
gentium, cessante idololatria, ubi Christi doctrina inva-
luit. Hieronym. Comm: Pulcre quasi laborantibus in errore
idololatria cessare labor *Ægypti* nominatur. Cyrillus Alexand.
Comm. in Es. XLV. h. 1: Laborarunt, inquit, bifariam intel-
ligendum. Vel enim illud vult insinuare, defatigatos fuisse & af-
fectos intolerabiliter, erroris tempore crudeli tyranno subjugatos Sata-
na & gregibus demonum servientes, sacrificia & fructum ipsorum, fi-
lios inquam, & filias deposcentibus: vel olim diros & infractos, &
propugnatores antiqui erroris & omni fretos robore, ut Græcæ impi-
etati sue juveniliter adhaerescant. At postquam illuxit Christus, &
veram lucem omnium in corda immisit, & veluti mentis ac intelli-
gentia quidam lucifer exortus est: laboraverunt, id est, non manse-
runt, ut ante pervicaces, & remiserunt veluti de pristina contentio-
ne ac vehementia, victoriamque ipsius prædicationi cesserunt. Nec
falsa fuit aut mendax de illis oratio. Sic enim sapientissimus Paulus
(Rom V, 20.) scribit: Ubi abundavit peccatum, eo magis
excelluit gratia. Nam *Ægyptiorum* terra augustis & sanctis Ec-
clesiis plena conspicitur. Altaria ubique & greges monastici, & vir-
ginum examina, & exercitiorum labores cum ingenti voluptate, &
cursus ad virtutem, & magna alacritas & fervens, ac impedimenta
non sustinens: Christique cultum ad ipsos usque *Sabaim* & *Indicas* gen-
tes protendit ac propagat. Est enim, est videre etiam apud illas, &
apud negotiatores *Æthiopia* quacunque sunt in *Ægypto*. Factum &

hujus rei initium, cum Christus Herodem fugiens ductu Josephi & benedictæ genericis, Hermopolim Ægypti venisset. *Tum enim cuncta Ægyptiorum simulacra diffuxere, Christi non ferentia adventum: juxta id, quod de eis ab Esaia est dictum (cap. XIX, 1.) teste Niceph. Callisto lib. X. Hist. Ecclesiast. c. XXXI.* Ex his autem deducitur, quod Christi regnum sit catholicum. Quem enim Regem omnes adorant, cui omnis serviunt, quem omnes deprecantur, ejus regnum non est alicui angulo Orbis inclusum, sed per omnes ejus partes diffusum. Quod notandum adversus Luciferianos & Donatistas, & eos, qui horum sunt sequaces. Patet etiam hinc, quod regnum Christi non sit coactivum. Ad quem enim Regem gentes ultro debebant transire, eumque vinctis manibus sequi, solo caritatis complexu, ejus regnum non est coactivum. Unde porro sequitur, Christianæ religionis esse, non cogere religionem. Habent etiam hic Judæi luculentum testimonium, Messiam jam venisse, & quod Christus verus sit Messias, utpote in quo prophetia hæc Esaia impleta est.

VI. Porro, quod sequitur: *Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator*, quomodo exacte Cyri personæ conveniat? *Nisi forte*, inquit Hieronym. Comm. h. I, *Theodotionis utantur editione, qui transtulit: In te est fortis, & non alius præter eum Deus, propterea tu fortis absconditus, Deus Israël Salvator. Quocunque se verterint, non valebunt laqueos veritatis effugere (Judæi, & qui historiam tantum sequuntur).* *Fac enim esse in Cyro Deum, & non esse alium præter eum, qui sit in Cyro Deus, quomodo Cyri personæ dici conveniet: Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator?* H. I. Hebræi quidem ut animadvertit idem Hieronymus) stulta contentione nituntur, usque ad eum locum, ubi legitur: *Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus, vel ad Jerusalem, vel ad Cyrum dici.* Hoc autem quod sequitur: *Verè tu es Deus absconditus,*
Deus

Deus Israël Salvator: subito ad omnipotentem Deum apostropham fieri: sed stultis etiam (utimur verbis Hieronymi) perspicuum est, unum contextum esse sermonis, nec posse sensum dividi, qui in ipso narrationis ordine & ratione conjunctus est. De Christo igitur hæc verba accipienda sunt. In hoc tantum est Deus, juxta quod ipse dicit Johan. X, 30: *Ego & Pater unum sumus.* Et Johan. XIV, 11: *Credite mihi, quod ego in Patre sum, & Pater in me.* Conf. XVI, 32. Sic & Apostolus II. Cor. V, 19: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Præter Christum non est Deus, & absque ipso non est Deus. *Unus est enim Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia,* I. Cor. VIII, 6. *Et nullus præter eum videtur alius esse, qui unus est,* inquit Hilarius lib. IV. de Trinit. f. 75. Sic idem sibi tribuit Christus, & Christo Apostolus, quod ei tribuit Pater. Et Pater idem hic tribuit Christo filio, quod supra sibi tribuebat v. 3. & 6. XLV. cap. Esaia: *Ego Dominus & non est alius: extra me non est Deus. Ego Dominus & non est alter.* Sic etiam informat sermonem, ut aperte constet, Christo rectissime omnia convenire. Patri enim non recte diceretur: *In te est Deus.* Hoc Christo competit, cum sit ejus humanitas quasi templum divinitatis. Et absque ipso non est Deus, quia ipse solus cum Patre & Spiritu Sancto verus est Deus. Quod statim etiam stabilitur his verbis: *Verè tu es Deus.* Et confirmat idem Apostolus ad Rom. IX, 5. inquit: *Quorum sunt Patres, & ii, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est in omnibus Deus, benedictus in secula.* Quod si Christus non esset verus Deus, quomodo Pater ipsum dixisset verum Deum; & quomodo idem ei tribuisset, quod sibi, qui dixit Esa. XLII, 8: *Ego Dominus, hoc est nomen meum, gloriam meam alteri non dabo.* Unde hic luculentum habetur testimonium de divinitate Christi contra Judæos, Arianos & alios Hæreticos, qui & olim eam impugnarunt & hodiernum impugnant. Idque urgent adversus eos Veteres, Comm. in h. l. Es. XLV. Hilarius autem

38.

3

4

43.

4

45.

4

tem lib. V. de Trinitate. Et hæc etiam est illa *περιχώρησις* Theologorum, qua Pater est in Filio, & Filius in Patre, & uterque in Spiritu sancto & Spiritus sanctus in utroque. Cujus mutua inexistentiæ causa est essentiæ unitas & identitas. Sicut & Joh. Damascenus docet, inter alia, lib. III. Orthod. fid. c. V. de tribus in divinitate personis ita loquens: *Quamvis enim per se quæque subsistat; hoc est, perfecta sit hypostasis, & suam proprietatem, hoc est, existendi modum diversum habeat, tamen unitæ sunt essentia & naturalibus proprietatibus; & eo ipso, quod non separatur Filius, neque à paterna hypostasi recedit, unus Deus & sunt & esse dicuntur.* Rursus c. XI: *Etenim, inquit, in sese invicem insunt hypostases; non ut confundantur, sed ut sibi hæreant, secundum Domini sermonem dicentis: Ego in Patre, & Pater in me est.* Et paulo post, ita pergit: *Uniantur enim, ut diximus, non ita uti confundantur: Sed ut invicem hæreant, ac mutuam in se commutationem habeant, sine ulla confusione, commisioneque.* Neque porro extra se consistunt, aut secundum substantiam secantur, cujusmodi divisionem Arius instituit. *Indivisa quippe in divinis, ut uno verbo dicam, est divinitas.* Magis hoc declarat Athanasius Orat. IV. Arianos perstringens hunc in modum: *Quia filium germanum ὁμοιον è Patre esse non sentiunt, de germano filio mentiuntur, cui soli dicere convenit: Ego in Patre, & Pater in me.* Est enim Filius in Patre, quatenus intelligere licet, eo ipso, quod totum id, quod est Filius, substantia Patris proprium est. *Quemadmodum ex luce splendor, & ex fonte fluvius: adeo ut qui videt Filium, videat id, quod proprium est Patris, & intelligat esse Filii, ex Patre derivari, & sic in Patre esse.* Est autem & in Patre Filius, quoniam quod Patris proprium est, hoc ipsum est Filius, sicut in splendore Sol, & in verbo mens, & in fluvio fons. *Ad hunc enim modum, qui contemplatur Filium, contemplatur id, quod Patris substantia proprium est: & agnoscit, Patrem esse in Filio.* Nam cum id, quod proprium est, nempe divinitas Patris, sit esse Filii, consequens est, ut & Filius in Patre sit, & Pater in Filio. *Etenim propterea merito*

cum

cum ante dixisset: Ego & Pater unum sumus, adjecit: Ego in Patre, & Pater in me, ut & identitatem divinitatis, & substantia unitatem ostenderet. Nostrum est, hæc simplici fide apprehendere, deceptivas Hæreticorum strophas vitare, & de cætero sic vivere, ut de nobis quoque dici possit: *In te est Deus, & non absque te Deus.* Illa enim demum beata gens est, *cujus est Dominus Deus ejus: populus quem eligit sibi in hereditatem.* Psal. XXXII (XXXIII), 12.

VII. Sed cui etiam recte competunt sequentia verba: *Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator,* nisi Christo? Hic κατ' ἐξοχὴν est Salvator, *Jesus à πω* salvavit, juxta quod Matth. I, 21. dicitur ab Angelo: *Vocabis nomen ejus Jesus.* *Is enim salvum faciet populum suum à peccatis.* Est Salvator omnium. Nec enim est in aliquo alio salus: nec etiam est aliquod nomen sub cælo datum inter homines, in quo oporteat nos salvos fieri, nisi scil. in nomine Jesu, Act. IV, 12. In nomine Jesu omne genu se flectit, cælestium ac terrestrium & inferorum, omnisque lingua confitetur, quod Dominus sit Jesus Christus, ad gloriam Dei Patris. Philip. II, 9. Hic omnium Salvator, est Deus Israël, juxta aliam prophetiam Esa XLIX, 6, 7: *Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & feces Israël convertendas.* Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Israël autem Deus dicitur, quia Israël in ipsum, tanquam in suum Deum sperabat, cum gentes adhuc nondum essent illuminatæ. Unde & solatium παράκλησις Israël dicitur Christus, Luc. II, 25. Δόξα item, gloria plebis Dei Israël, utpote in quo non confunderetur, sed celebraretur plebs Israël. Et hinc Emauntici discipuli dicebant: *Sperabamus eum esse illum, qui redempturus esset Israël.* Luc. XXIV, 21. Vel etiam Deus Israël dicitur Christus, quod esset promissus Israël, tanquam Dei peculio: vel, quod Christus in carne, & in Christo Deus manifestari debebat non gentilibus, sed Israelitico populo, juxta quod etiam ipse dicit Cananææ Matth. XV, 24: *Non sum missus, nisi ad de-*
C *per-*

perditas oves de domo Israël. Quo pertinent ista quoque Augustini Serm. LXXIV. de Tempore cap. IV: *Ad gentes ipse non ivit: sed discipulos misit.* Εἰς τὰ ἑθνη ἦλθε, In propria h. e. peculium suum venit. Joh. I, 11. Nascebatur inter Judæos, qui omnium erat Salvator, *Christus Dominus.* Luc. II, 11. Potest autem in Israele carnali, etiam spirituale intelligi. Ad quod attendit, hunc locum Esaia interpretatus Cyrillus Alex. inquit: *Servatorem Israël nominant (fideles) illum, qui humanitatem sumsit & carnem (ex Israel): illum eundem credentes esse, qui erat quondam Israelitarum adminiculator. Vel, Israëllem intelliges, non solum carnalem, sed etiam si quis alius Deum possit videre. Interpretatur enim Israel, mens videns Deum. Videt autem Deum mentis oculis, qui Dei ac Patris characterem nimirum Filium aspicit.* Huc omnes fidei intendamus nervos, huc omnem mentis vigorem conjiciamus, ut ad spirituale pertineamus Israël. Sic noster quoque erit Salvator, Christus.

VIII. Denique dicitur hic Deus, Israelis Salvator, absconditus. Sic Hebr. habet textus: *Vere tu es Deus absconditus* מוסתר abscondens te, *Deus Israel Salvator.* Syrus ita: *Verè tu es absditus Deus Israelis, & redemptor ejus.* Extat Psalm. LXXV (LXXVI), 2: *Notus in Judea Deus.* In Israel magnum nomen ejus. Pariter & de Gentilibus, dicitur, quod ipsis revelatum sit, Deum esse, adeo, ut hinc sint ἀναπολόγητοι inexcusabiles, Rom. I, 19, 20. Sed hac cognitio Dei, non latius se diffundit, quam quatenus Judæis quidem se in verbo & miraculis revelavit: Gentilibus verò in operibus, præsertim autem in opificio Mundi, Rom. I, 20. Præter hoc, absconditus est Deus secundum essentiam pariter & voluntatem suam. Deus enim inhabitat lucem ἀπρόσβου inaccessibilem, quem vidit nemo hominum, neque videre potest, I. Tim. VI. 16. Deum nemo unquam vidit I. Joh. IV, 12, nisi à tergo, Exod. XXXIII, 23. *Judicia ipsius (quæ referuntur ad ipsius voluntatem) sunt inscrutabilia, & viæ ejus inpervestigabiles.* Rom. XI,

XI, 33. Absconditus autem est Deus etiam in Christo. In Christo enim ἀπόκρυφοι h. e. absconditi sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae Dei. Coloss. II, 3. Hi thesauri etsi subinde per sermonem & miracula e Christo emicuerint, obstabat tamen assumpti corporis sacramentum, quo minus Deus in Christo agnosceretur ab incredulis & Principibus huius seculi, qui ipsi eum ideo crucifixerunt, quod eum non agnoverint. Etenim si cognovissent, haudquaquam Dominum gloria crucifixissent. I. Cor. II, 8. Ad quod etiam cooperari oportuit, quod natus esset בעלמה ab abscondita virgine desponsata viro, qui eam non agnoverat. Quo & Salomo respiciens, dixit Prov. XXX, 18, 19, sibi inter alia, absconditam esse viam viri בעלמה in virg. abscondita. Huc autem pertinet quoque expositio Jonathanis Chaldaica, verba Prophetae ita circumferibentis: In veritate tu DEVS, habitare fecisti maiestatem tuam בתקופ רומא in fortitudine excelsa; quasi corpus Christi, utpote organon divinitatis, fortitudo fuerit excelsa ac sublimis, h. e. robur habens excelsum & sublime, quod penetrari aut superari intellectu humano non possit. Equidem praedicabat Christus, docens ὡς ἐξ ὁρίαν ἔχων potenter, ad stuporem, Marc. I, 22. Patrabat miracula & signa, quae nemo praeter ipsum facere poterat, nisi Deus cum ipso fuisset, Joh. III, 2. Sed magis dilexerunt homines tenebras, quam lucem h. e. ipsum Christum tam potenter docentem, & signa ista ac miracula patrantem. Ibi tum impleta est prophetia ista Esa. VI, 9, 10: Auribus audietis & non intelligetis, & videntes videbitis, & non cernetis. Quae prophetia repetitur etiam Matth. XXIII, 4. Marc. IV, 12. Luc. VIII, 10. Impleta quoque est tum temporis haec prophetia: Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Servator. Adhuc etiam impletur in improbis, Arianis item & aliis Hæreticis, & imprimis in ipsis quoque Judæis nondum conversis. Nam & his adhuc Deus Israël Salvator, est Deus absconditus. Excoecatio ex parte Israël accidit, donec plenitudo gentium ad-

venerit. Rom. XI. 25. *Ad hunc usque diem, cum legitur Moses, velamen cordibus eorum impositum est.* II. Cor. III, 15. Talem occæcationem vitemus, amplectamur autem sic notitiam Christi, ut quotidie crescamus. Nam & nobis in verbo, utpote in V. T. figuris, typis & prophetiis: pariter & in virtute potentiæ suæ (juxta quam *superabundanter facere potest ultra omnia quæ petimus aut cogitamus* Ephes. III, 20. & juxta quam *sibi subicere potest omnia* Philip. III, 21.), maxime vero in Sacramentis absconditus est Christus, præsertim in sacra Cœna, quæ ideo *mysterium fidei* appellatur. Igitur ut ille innotescat nobis ex verbo, scrutemur Scripturas Joh. V, 39: in Sacramentis autem & aliis mysteriis, *captivam ducamus omnem cogitationem ad obediendum Christo*, II. Cor. X, 5. Sape etiam Christus suis credentibus se occultat, ad tempus. Tunc illi conqueruntur ac dicunt: *Verè tu es Deus absconditus.* Sed mox semetipsis revelat juxta suam promissionem Esa. LIV, 8: *In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redemptor tuus Dominus.* Expertus hoc est inter alios Hiob, c. XIII, 24. & Dav. Ps. IX (X), 1. XII (XIII) 23. Antonius item eremita. Hic aliquando atrocissime verberatus à demonibus, cum nihilominus orationi instaret, & demonibus insultaret, Diabolus bonorum hostis admiratus, quod post tot verbera fuisset ausus reverti, omnia arma corripuit, cum suis satellitibus acrius eum impugnans. Colluctatus cum ipsis est Antonius. Permisit Christus quasi absconditus, sed non oblitus colluctationis servi sui, eidem protector factus est. Etenim cum tandem Antonius elevaret oculos, vidit desuper culmen aperiri, & deductis tenebris radium ad se lucis influere. Post cujus splendoris adventum, nec dæmonum aliquis apparuit, & corporis dolor (quem flagellis & confossionibus suis Antonio intulerat Diabolus) extemplo deletus est. Edificium quoque, quod paulo ante (malitia dæmonum) dissolutum fuerat, instauratum

ratum est. Tunc illico praesentiam Domini intellexit Antonius, & ex intimo pectore trahens suspiria, ad lumen, quod ei apparuerat, loquebatur dicens: *Ubi eras bone Jesu? ubi eras? Quare non à principio affuisti, ut sanares vulnera mea?* Et vox ad eum facta est, dicens: *Antoni hic eram, sed expectabam videre certamen tuum.* Nunc autem quia dimicando viriliter non cessisti, semper auxiliabor tibi, & faciam te in omni Orbe nominari. His auditis exurgens, in tantum roboratus orabat, ut intelligeret, se plus recepisse tunc virium, quam ante perdidderat. Teste Athanas. (l. quicumque autor est) in V. Antonii, prout habetur in Vitis Patrum, editis opera & studio Heriberti Rosweidi. Similiter Elisabeth Andr. Pannonum Regis filia, Ludov. Turing. & Hassia Landgravii vidua, matrona pia & calamitosa saepe à Domino quasi abscondito derelicta sibi visa est. Matrem amisit gladii supplicio; maritum in locis exteris, propter navigationis nauseam: filium veneno enecatam. Ipsa praeterea ab Henrico mariti fratre possessione est pulsa. Hac cum aliquando nimio labore fatigata lassaque resedisset, oculis in coelum intentis, fronte modo jucunda, modo tristi apparuit, & confessa est, se in nubibus vidisse Jesum, qui nunc se ostendens, latam reddidisset; nunc tegens, moestam. Denique ipsum dixisse: *Bono animo esto filia, ego tecum sum*, & se respondisse: *Ita Domine, tu mecum atque ego tecum.* Autore Conrado Concionat. Elisabeth. Attendamus hujusmodi exempla. Attendamus etiam, ne quid in abscondito mali perpetremus. Deus enim utut absconditus videatur, ubique tamen est, & omnia videt. *Oculi Domini altissimi millies Sole lucidiores sunt, inspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi: & hominum corda intuentes in absconditas partes*, Syr. XXIII, 26. Caveamus insuper & ab hypocrisi. Novit enim Deus abscondita cordium, & cum venerit, illustrabit occulta tenebrarum. & patefaciet consilia cordium. I. Cor. IV, 5. Si absconditi esse volumus, occultemur in nostris cubiculis ad orandum,

dum, juxta praeceptum Salvatoris Matth. VI, 6: *Tu vero cum oras, introito in conclave tuum, & occluso ostio tuo, ora patrem tuum, qui est in occulto: & pater tuus, qui videt in occulto, persolvet tibi in propatulo.* Sed & eo magis desideremus coelum, in quo revelata facie videbimus Deum. Ubi videbimus Salvatorem nostrum, de facie ad faciem. Hiob. XIX, 25, 26. I. Cor. XIII, 12. Quod etiam desideravit Augustinus. Unde Soliloq. c. I. n. 3. ait: *Odorem tuum haurio, vivo & gaudeo, Te autem non video. Vocem tuam audio, & revivisco; sed faciem tuam abscondis.* Forte dices: *Non videbit me homo, & vivet: Eja Domine, moriar, ut te videam. Videam, ut hic moriar. Nolo vivere, volo mori. Dissolvi cupio, & esse cum Christo. Mori desidero, ut videam Christum. Vivere renuo, ut vivam cum Christo.*

IX. Verum vero sunt haec verba quoque prophetica, verba resipiscientium & admirantium. Unde & LXX. ea sic legunt: *Tu enim es Deus noster & nescivimus.* Pariter & Arabicus Interpres: *Nam tu es Deus noster, nec sciebamur, Deus ac Salvator Israelis.* Cyrillus Alexandr. in Comm: *Hac est, ait, poenitentiam agentium vox, & jam ab errore & tenebris ad lucem revertentium, & ad agnitionem veritatis transeuntium, & natura atque vere Deum universorum fabricatorem & Dominum agnoscentium.* Talis vox fuit illa Centurionis ad crucem stantis, & ceterorum dicentium: *Verè filius Dei erat iste,* Matth. XXVII, 54. Marc. XV, 39. Talem quoque vocem procul dubio ediderunt Israelitae conversi, & Gentiles, qui ad Christum transiverunt. Talem autem vocem adhuc edent, non tantum Israelitae convertendi, juxta Hos. III, 5. Rom. XI, 25. sed (frustra licet) Impii quoque & Haeretici non conversi, quando *videbunt, in quem pupugerunt,* Zachar. XII, 10. Joh. XIV, 37. Apoc. I, 7.

X. Quod autem Cyrus Christi sit typus, facile patet. Cyrus enim lingua Persica *Cores* dicitur, quod *Salem* significat, ut Plutarchus observat in V. Artaxerxis Mnemonis. Cui

Cui affine est Hebræorum **שֶׁם שֶׁל** *Sol.* Quod nomen optime quadrabat in Cyrum, utpote qui quasi Sol affulsit Mundo & populo Judaico, qui sedebat in tenebris afflictionis Babylonice, quas discussit Cyrus. Sed in hoc factus est in typum Christi, qui est *Sol iustitie*, Malach. IV, 2. *Oriens ex alto, qui illuxit his, qui in tenebris & umbra mortis sedebant*, Luc. I, 79. Cyrus junctis duobus populis Persis & Medis, contra Babylonem venit. Unde etiam dicitur *assensor vir bigæ*, Esa. XXI, 9. *Asini & cameli*, ibid. v. 7. Hieronymus in cap. XLV. Esaia: *Cyrus Babylonem Chaldaeosque superavit: & junctis Medis agitator bigæ, id est, cameli & asini legitur.* Sic Christus junctis populo Judaico & Gentilibus, quorum ille asino, hi camelo comparari possunt, Babylonem & tyrannidem Diaboli evertit. *Expoliatos principatus ac potestates ostentavit, palam triumphans de illis per semetipsum.* Coloss. II, 15. *Fecit ex utrisque unum, & interstitium macerie destruxit.* Ephes. II, 14. Cyrus jam inde ab ineunte ætate singulari in omnes fuit humanitate, teste Xenophonte, lib. I. Instit. Cyr: Eum quilibet amore prosequeretur, eique adhærebat. Christus adeo fuit humanus, ut omnes admirarentur super gratia sermonum, qui procedebant ex ore ipsius, Luc. IV, 22. *Omnes dependebant ab ore ejus*, Luc. XIX, 48. Cyrus ad hoc à Deo erat præordinatus, ut populum Israeliticum è captivitate Babylonica liberaret: & cum jam esset moriturus violenta morte, cam prævidens Diis gratias egit & sacrificia obtulit, ac filiis atque amicis suis prædixit. Monitus autem erat somnio: In quo accedere quispiam ad ipsum visus est, humana specie augustior, qui diceret: *Para te, Cyre, nam ad Deos nunc iturus es.* Quo somnio viso, excitatus est, propeque scire jam videbatur vitæ sibi finem adesse, prout refert Xenophon, lib. VIII. Instit. Cyr. Pariter & Christus à Deo Patre erat præordinatus, ut populum suum Israël, totumque adeo genus humanum è captivitate Diaboli, mortis & inferni liberaret: & cum jam passionis ac mortis instaret tempus,

pus, quod ipsum, utpote verum Deum, latere non poterat, Deo Patri suo immolavit sacrificium laudis & gratiarum actionis. Joh. XVII, 1. Suis quoque id prädixit Luc. XVIII, 31. Matth. XXVI, 29. Cyrus erat *unctus Domini*. Unde etiam *Christum* suum vocat eum Deus, Es. XLV, 1. Quod nomen Christo demum recte competit, Salvatori nostro. Utpote, *quem Deus unxit oleo latitia prae consortibus suis*, quod oleum est Spiritus sanctus, juxta Esa. LXI, 1. Ubi de Christo legitur: *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me*. Quae verba de Christo exponuntur Luc. IV, 18. Cyrus non legitur regali unguento unctus, & tamen à Deo vocatur unctus: Similiter autem & Christus, circa unguentum regale unctus est. Quod contra Judaeos observat Hieronymus in Psal. CIV, 15, ita scribens: *Erubescant Judaei, qui dicunt: quoniam, si non aliquis ungatur regali unguento, non potest Christus vocari. Hoc enim dicunt, quoniam Dominus noster, non est Christus, quia non est unctus unguento regali. Ecce ante legem Patriarcha non uncti regali unguento, Christi (cit. Psal.) dicuntur. Christi autem sunt, qui Spiritu sancto unguuntur. Ergo & Dominus noster iuste vocatur Christus, quod illi negant euntes contra Scripturas.* Unctus autem dicitur Cyrus, quia Rex erat, Hieronym. Comm. in cap. XLV. Esa. v. 1: *Isse, Cyrus, appellatus est Christus, id est, unctus Domini: quod erat insigne apud Hebraeos regia potestatis, ut quomodo apud nos diadema & purpura solis Imperatoribus datur, sic apud Hebraeos regnaturi perfundebantur oleo.* Unde & Saul Christus Domini dicitur: & in Psalmis legimus: *Nolite tangere Christos meos: & in Prophetis meis nolite malignari.* H. I. Quid Christus erat, nisi Rex, de quo dicitur, Psalm. II, 6: *Ego constitui regem meum super Sion, montem meae sanctitatis.* De quo ipse ad Pilatum, requirerem, an rex esset? Joh. XVIII, 37: *Tu dicis, ait, quod rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium feram veritati.* Fuit Cyrus, Orbis Dominus, Monarcha. Unde etiam de se dicit II. Paralip. XXXVI, 23:

Omnia

Omnia regna terra, dedit mihi Dominus Deus cæli. Sed hoc
 verius competit Christo, propter dominium & potestatem,
 quam accepit à Deo patre, quatenus homo fuit. Matth.
 XXVIII, 18. Philip. II, 9, 10, 11. Cyrus, & alii Reges ac
 Principes, *terrarum* tantum Domini poterant appellari: sed
 Christus non tantum *terrarum* dicitur dominus, sed etiam
 cælorum & omnium, quæ in iis sunt. Dicebantur illi
terrarum Domini: nec tamen totius in universum Orbis
 erant domini, quia aliqua semper pars residua manebat,
 quam suo regimine non attingebant; nec perpetuo istas
 Orbis partes tenere poterant: Christo hoc relictum erat,
 juxta Psal. II, 7, 8. Psal. LXXI (LXXII), 8. Unde etiam di-
 citur *Rex Regum*, & *Dominus dominantium*, I. Timoth. VI, 15.
 Apoc. XVII, 14. XIX, 16. Nec absque singulari Dei pro-
 videntia factum est, quod Augustus, sub cuius imperio
 natus est Christus, *Domini* appellationem, ut opprobrium
 & maledictionem semper exhorruerit (quasi qui superio-
 rem agnoverit Dominum, Christum). Teste Suetonio in
 ipsius Vita, cap. LIII. Quem postea imitatus est Tiberius
 (sub quo Salvator crucifixus est), teste eodem Sueton. in
 V. ejus c. XXVII. & Alexander Severus, autore Ælio Lam-
 pridio, in ipsius V. paulo post initium. Sed alio modo
 Nero Imperator, *Dominus* vocatur, Act. XXV, 26. Do-
 minum item se & Deum, per arrogantiam vocavit Domi-
 tianus, teste Suetonio in V. ejus c. XIII. Similiter & Rex
 Persarum se aliquando regum & gentium Dominum prædi-
 cabat, apud Marcellin. lib. XIX. Rerum gestarum sub init.
 Dominus Rerum & Mundi cluebat Imperator Romanus,
 ibid. post init. Dominus orbis terrarum, eod. autore lib.
 XXIX. in Valentiniano & Valente, circa med. Dominum
 quoque nostrum & Augustum se vocaverat Antoninus Dia-
 dumenus, cum ad matrem suam scriberet, teste Ælio
 Lampridio. Christus interim *ναὶ ἑξοχῆν* Dominus & Mo-
 narcha Mundi appellatur, sicut & *solus beatus*, I. Tim. VI, 15.

D

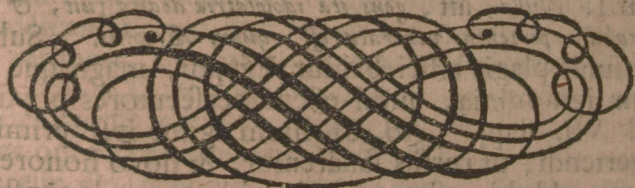
&

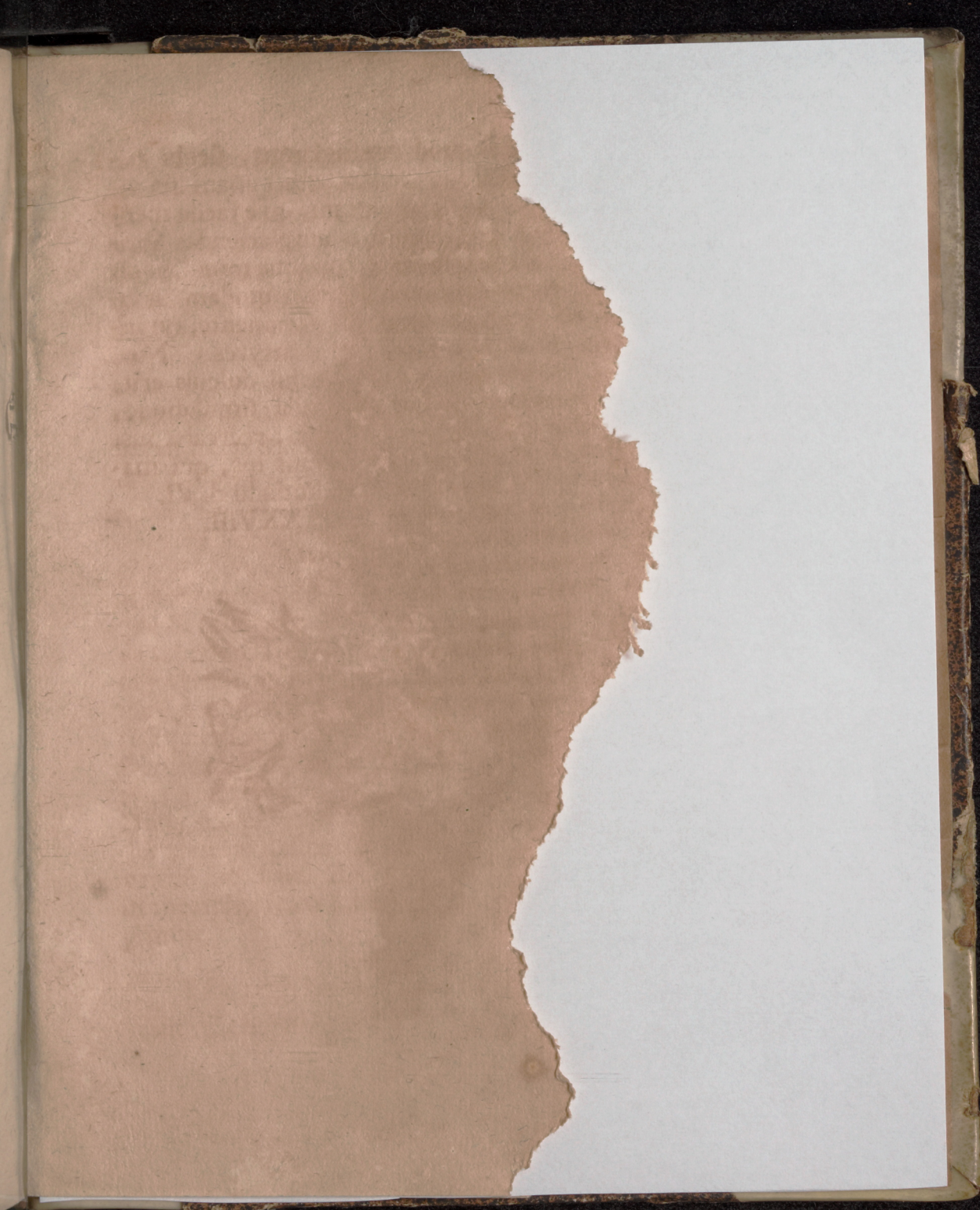
& solus *immortalis*. *ibid.* v. 16. dicitur. Cyrus erat pastor Dei. Sic enim Esa. XLIV, 28: *Dico Cyro: Pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis.* Christus, est verus Dei pastor. Pastor ille bonus, credentibus promissus, Joh. X, 11. De quo David Psal. XXII (XXIII), 1. dicit: *Dominus pastor meus, non deficiam.* Cyrus fuit servus Dei. Hinc enim dicitur, *suscitasse Deum, spiritum Cyri Regis Persarum*, II. Paral. XXXVI, 22. Sed servus Dei vere tantum fuit Christus, sicut dicitur Esa. XLIX, 6. LIII, 11: Et facit huc etiam, quod ipse de se ait Salvator: *Ecce venio (in capite libri scriptum est de me), ut faciam Deum voluntatem tuam.* Hebr. X, 7. *Sacrificium & oblationem nolui, corpus autem aptasti mihi.* *Ibid.* v. 5. ex Psal. XXXIX (XL), 7. juxta LXX. Quod juxta Hebr. textum legitur: *Aures perfecisti (perforasti) mihi.* Hoc est, assumpsisti me in servum, ut tuæ legi me subjiciens sponte, eam pro genere humano implem. Respicitur autem ad servos, quibus in signum perpetuæ subjectionis, fibula perforabatur auris. Exod. XXI, 6. Deuter. XV, 17. Hinc mira hic elucescit Dei sapientia: & nihil fortuito fieri deprehendimus, sed omnia secundum consilium & sapientiam Dei. Hic condescendit cum hominibus ita, ut ab humanis rebus eos perducatur, ad abstrusissimam mysteriorum suorum cognitionem. Et ad hoc ipsi servire cogeantur Gentiles, ut Gentiles per id ipsum perducerentur ad salutem, conspicientes omnia pulchre inter se conspirare. Sic verum quoque esse deprehenditur, quod Rabini dicunt: *Non est tam parva litera in Scripturis, à qua non maximi dependeant montes.*

XI. Sed, cur in hac prophetia tantum fit mentio Ægyptiorum, Æthiopum & Sabæorum: & initio quidem Ægyptiorum, cum Christus omnium factus sit populorum Dominus & Salvator? Neque hoc frustra factum est, sed per singularem Dei sapientiam. Absque dubio autem hoc factum, quod hæ Gentes partim propinquiores Palæstinæ, partim propter laborem & mercimonia notæ Judæis essent: &

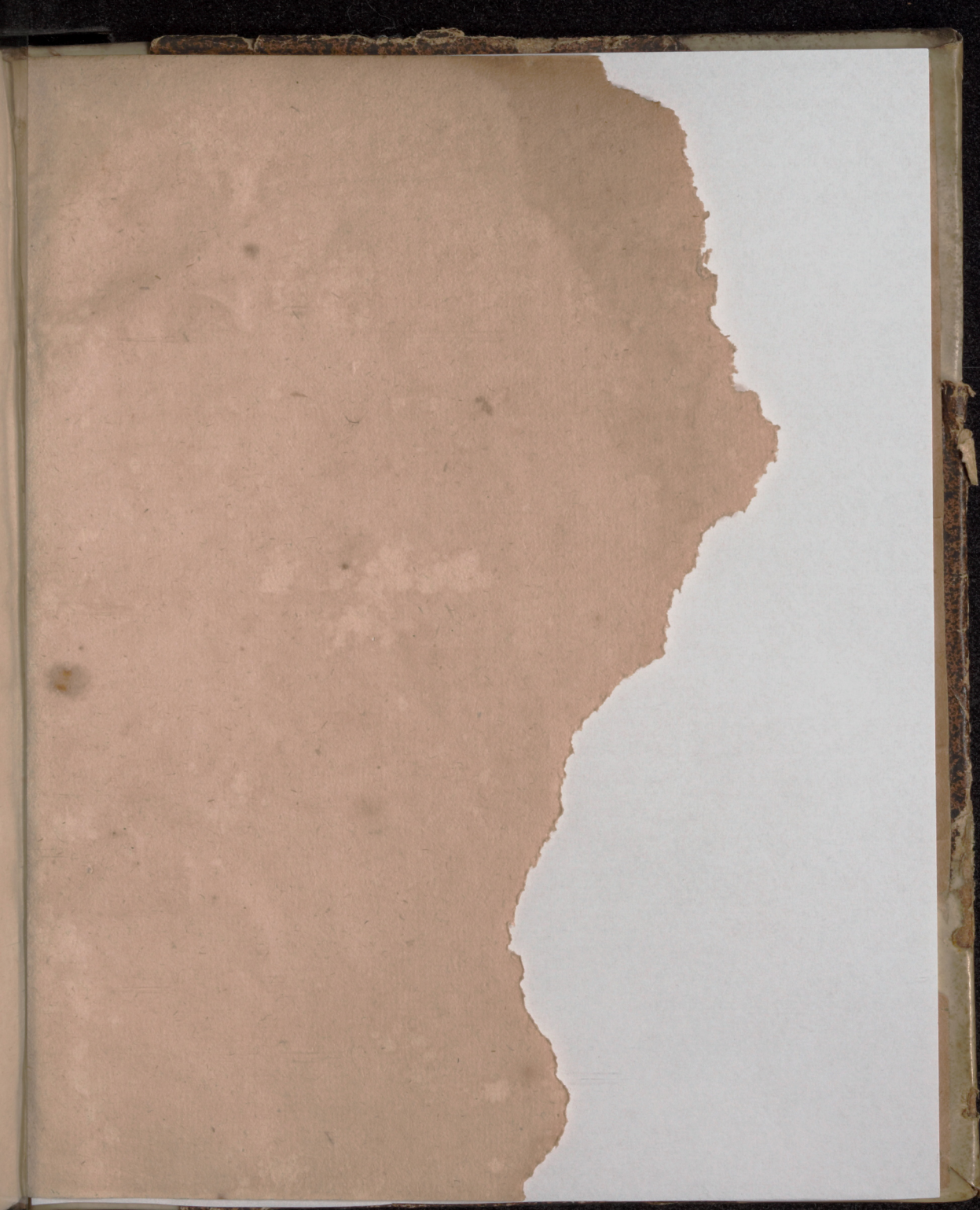
& quod propter idololatriam exosâ Judæis, in opprobrium quasi eorum, citius essent recepturâ Christum, utpote Salvatorem totius Orbis Judæis promissum, quam ipsi Judæi: Quod item tum facile posset conjicere Israel, si non ex ipsis Christi miraculis & sermone, adesse Messiam, cum isti populi jam ad ipsum fuerint conversi. Ostendit insuper Deus, ibi maxime abundare gratiam, ubi maxime abundavit delictum, ut nemo de salute desperet. Quo respiciens Cyrillus Alex. h. l. *Nominat*, inquit, *Gentes omnium superstitiosissimas, ut virtus & potentia vocantis ad poenitentiam fiat admirabilis. Quemadmodum enim artificium eorum, qui medicina periti sunt, tum imprimis laudatur, quando desperata valetudinis homines experimentis suis tempestive usi, liberare possunt: ita etiam Deus insignem gloriam suam illustriorem reddit, cum eorum aliquos, qui graviter lapsi sunt, ad ipsum infimum vitiositatis & impietatis detraxi sunt, emergere facit & egredi, ut virtutem expetant, & mala avertentur, & res cum laude conjunctas suscipiant.* Præprimis autem Ægypti hic fit mentio, quia Ægypti gens maxime erat dedita idololatriæ. Unde Hieronym. in XLV. cap. Esa. h. l: *Nulla, ait, gens ita idololatriæ dedita fuit, & tam innumerabilia portenta venerata est, quam Ægyptus.* Sub Mose gravissimis plagis afficiebantur Ægyptii, magnaue afficiebantur ignominia, quod essent persecutores populi Dei. Exod. VII. seqq. Ad Christum igitur ipsi primi erant convertendi, ut rursus sanarentur, & novo honore afficerentur. Ut hinc fieret salutis initium, unde constitit perditionis finis. Idcirco Christus alter Moses, Dux suæ plebis, Matth. II, 6. sua fuga omnium primos Ægyptios visitaverat. Quod etiam prædictum est, Esa. XIX, 1. & 22. *Ægyptus tenebra* exponuntur, ob quod etiam Ægyptii, typus sunt reliquorum populorum in tenebris sedentium, & in umbra mortis. Primi igitur hi nominantur, ut reliqui designentur: & ut ostenderetur, implendum esse in Christo, quod dicitur Esa. IX, 2: *Populus qui ambulat in tenebris,*

vidit lucem magnam. Habitantibus in regione umbra mortis, lux orta est eis. Id quod vel ideo quoque notandum, ne peccatoribus etiam gravissime occœcatis, gratiam denegemus Dei. Potest enim facere Deus, ex tenebricosis Ægyptiis, ac populis extra gratiam constitutis, illuminatos & honoratos. Potest facere ex Saulis, Paulos. Quia Deo nihil est impossibile. Luc. I, 37. Psal. LXXVI (LXXVII), 11. Quo pertinent ista quoque Augustini, Libro de Pastoribus, c. XII: *De quo desperavimus, subito convertitur & fit optimus: De quo multa præsumus subito deficit, & fit pessimus. Nec timor noster certus est, nec amor noster certus est.* Denique Saba, autore Hieronymo, Ep. CLI. *conversionem* notat. Hinc convenienter nominari, Sabæos apparet, inter primo convertendos collocari: Æthiopes autem, propter duritiam Judæorum. Quod hi, qui prorsus inconvertibiles videbantur, juxta Jer. XIII, 24. palmam essent prærepturi Judæis, Tantum.

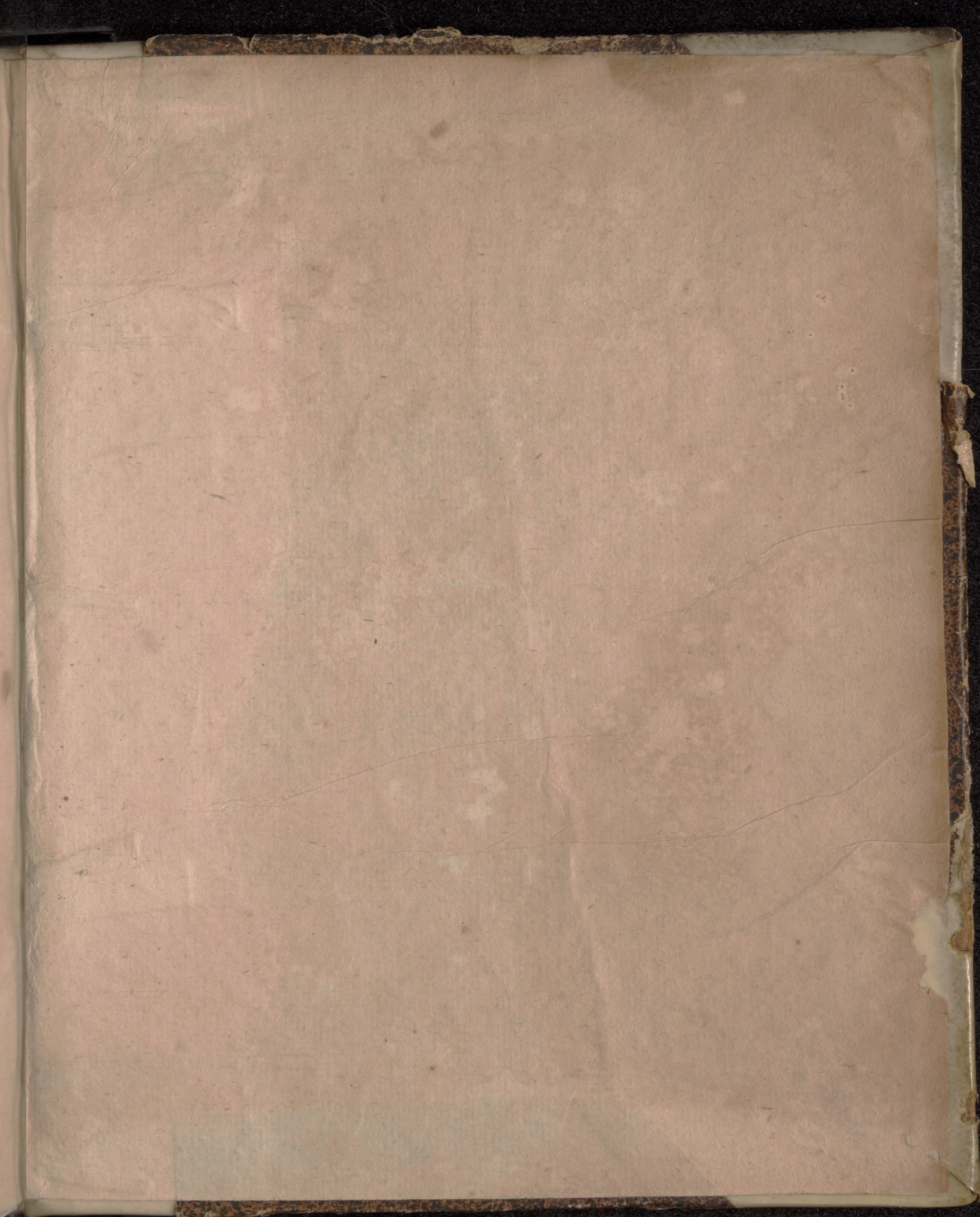

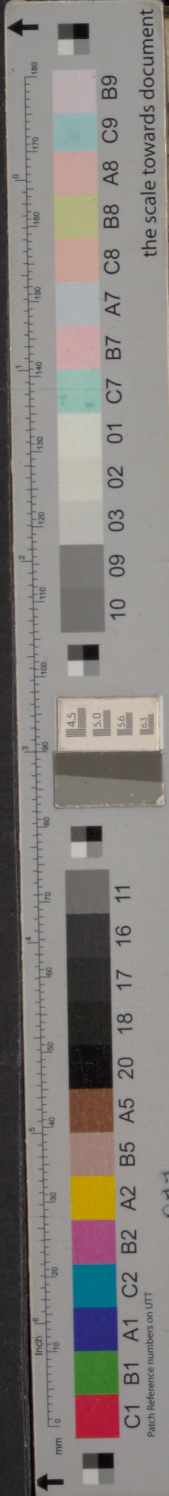

nias & contemptus reportet, in tali præpitiis urbe, quæ non conservaretur a-
 phetam Judæos, "in extraordinaria legatione," quæ tamen non plane pro inu-
 phetam fuisse, Belzaro. C. 7. Nebucadnezzaro C. II. Alique
 Act. 9. Math. 15. Christus ipse. Deinde Judæi permulti per-
 ibus, quorum & misereri volebat Deus cum Judæis & propter Judæos, sicut olim
 hum Gen XIX. 21. vel decem justos Gen. XVIII. & sicut præcipuum momentum
 tandi ratio trahere forsitan possit ex extraordinaria Jonæ legatione Niniven, ita
 est h. l. temporis ratio quæ orania Enigmata perfundat, destruit ex aper-
 eoll: Math. XI. Accedit, memoratam Historiam de Phraorte & Cyaxare in tem-
 ec, quod Basis est, plane neque oppugnatio, neque expugnatio ulla urbis Ni-
 potest, quia non ita Hapach in hac significatione h. l. interpretari deest sicut דרר
 pro vero sopore occurrit, sicut ubi vis obvia est. Hapecha vero extat semel Gen.
 versio omnimoda extat, qualis fuit Sodomæ, Deut. 29. 23.
 18. C. 50. 40. Am. 4. II. "Ergo extraordinaria fuit eversio
 & Sodomæ similis, quod & ceteræ comprobant circumstantiæ, expectatio Jo-
 40. sc. dierum, ædificatio tabernaculi, quando coelitus ignis hanc urbem con-
 terræ motum illam destrueret, ut terra os suum aperiat, illamque devoret Sam.
 ia adhuc ad "Oeconomiam temporis Jonæ pertinent 2 Reg. I. Io. II. seq. v. De-
 mirificis: Nisi excipias legationem velut Ordinariam, propter multos
 e est 480. stadia vel 8. miliaria Germ: magna, Sephinah Superne testā
 na literaliter & proprie sunt intelligenda, Amplitudo urbis, Ricinus, umbra,
 dibus, vel ex alia materia, Lev. 23. 24. Neh. 8. 15. hinc nomen proprium Suc-
 Gen. 33. 17. Vermis thola' Rad. Lua vorare, quippe qui tantum vorat, &
 ventre ire constar, vel arrodendo deglutit, Boschartus Hieroz. P. II. C. 27.
 Eurus, dies atque nox, homines, aurora Solis injuria, Ira Joppe, piscis magnus,
 opus habeamus hinc inde de ceto Jonæ asservatis, e. g. In domo cathedrali Mag-
 si, quod tamen ab aliquibus pars de Gigante dicitur, &c. Quibus tandem "tempe-
 nollo - Cholericum sequitur" in quo terrestriores particulæ primas tenuerunt,
 ranus, morosus, in statu naturali, quæ tamen "vitia in Jona Renato Gratia
 e in vitia & crimina talia prorumpat," nam sic loquimur de naturali inclinatione,
 inale, si Furca expellere studes, tamen usque semper recurrit, sed non regnat. Et
 erutabilis mirifice elucet, quod Deus his, mox aliis, aliorumque & diverso-
 æditorum hominibus utatur, "sicut in ipso stylo SSæ per συγκαταβασι
 um conceptibus se accommodavit ad indolem temperamentum, & conditionem Ama-
 vit o vid, Musæi Introd. XIII. Sic m. h. l. Deus cum Jona & sententia ejus erronea fed
 osasquam imbecillitatem humanam, quæ Renatis etiam adheret, Deus tolerat & exgra-
 ventissime condonat, sic inter imbecillitates humanas omnino recenferi debent quæ
 ent humano, labi prono, quod cupiat interitum Ninives urbis Jonas, it. quod le-
 t, sed sicut Moyses Exod. IV. Io. Jeremias I. 6. aliique E. humanitus, it. quod ira
 nbitionis temperamenti specie, "prædicationem suam exitum annunciatam non
 ne in contemptum incideret, & licet alias "Melancholici laborum patientes sint,
 ntatæ propter commodum suum, Hic Renatus tamen Jonas licet nihil lucri spe-
 s tamen recurrit indignationis & iræ propter solis injuriam, & dolores, Accede-
 lvities," summusque & intolerabilis solis in tam calida regione ætus, quæ causæ
 uc magis mitigant, excusant, quod inuere videtur vox "Jithaleph," Animo
 res reguntur quasi, & corpori se subducunt: Quare Deus rogat: Num visce exar-
 exempla Iræ frustanea & ex imbecillitate humana ortæ in Renatis
 unt, Nec Jonæ nostro soli velut crimen magnum hoc imputari potest
 Moyses, licet Deus permittat, ut Renati sæpe crimina etiam committant, ut
 egatione, &c. cum in finem, ut infirmitas sua admoneantur, alii ex